

IFJ. BARTA JÁNOS

professor emeritus
Debreceni Egyetem, Bölcsészettudományi Kar
Történelmi Intézet
bartaj940@gmail.com

MIKÓ IRÉN – FURKA ISTVÁN:
A DEBRECENI EGYETEM SEBÉSZETI MŰTÉTTANI
TANSZÉKÉNEK TÖRTÉNETE
AZ 1951–2013 KÖZÖTTI IDŐSZAK
Debreceni Egyetemi Kiadó 2023. 622 lap.

Van néhány olyan részlete a Mikó Irén – Furka István professzori szerzőpáros könyvének, amelynél ha felütjük, nehezen tudunk onnan továbblapozni. Visszatart bennünket a számtalan kép, a források, kordokumentumok fotója, a képekhez tartozó aláírások, magyarázatok. A professzor-szerzőpáros könyvében pedig képet találhatunk bőven, számozásuk ugyan csak 347-ig tart, de ez félrevezető, hiszen egy számon belül sokszor szerepel több, akár egész oldalnyi kép is. Jut belőlük tehát szinte minden lapra, lekötve figyelmünket, és meglátsva, ha esetleg konkrét céllal – meghatározott személyt, vagy eseményt keresve – vettük is kezünkbe a kötetet.

Egy tudományos könyv tényleges értékét természetesen nem impozáns kiállítása, vagy a benne található képek száma adja. A Debreceni Egyetem Műtéttani Tanszéke történetének jelen feldolgozása tudományos szempontból is értékes és – nem utolsó sorban – érdekes olvasmányt ad kezünkbe, különösen mivel kivitelezését olyan szerzőpáros vállalta, amelynek egyik tagja szinte a kezdetektől tanúja volt ennek a történetnek. Furka professzort érdeklődése már egyetemi hallgató korában a tanszék közelébe vonzotta, s bár tanszékvezetése a tárgyalt időszaknak alig negyedét foglalta el, tanúja lehetett a kialakulást követő első évtizedeknek, elődei tanszéképítő munkásságának, és – mivel tanszékvezetői megbízatásának lejártát követően még több mint húsz évig lehetett közöttünk, s ebből közel másfél évtizedig felesége, egyúttal szerzőtársa, Mikó Irén professzorasszony vezette a tanszékot – az őt követő két évtizednek is. A záró dátum, 2013 éppen a szerzőtárs vezetői megbízatásának lejártához kapcsolódik, egyúttal azt is jelezve, hogy feldolgozását már az utódokra hagyják.

A kötet kronologikus rendben tárgyalja a tanszék történetét. Az 1951-i megalakulás azonban a Debreceni Egyetemen nem oktatási előzmények nélkül ment végbe, hiszen a sebészet professzora, Hüttl Tivadar az orvostanhallgatók számára már az 1923/24-i tanévtől bevezette a sebészeti műtéttan tárgy oktatását. A szerzőpáros persze nem mulasztja el, hogy még ezen – a téma szempontjából periférikusnak számító – korszak rövid leírását is ne nyomatékosítsa néhány fényképpel. A tárgy oktatása azonban csak bő negyedszázaddal utóbb, 1951-ben kapott intézményes háttérrel, az akkor Tájékoztatói és Műtéttaninak nevezett Intézet létrehozásával, amire egyébként az országban ekkor fennálló három másik orvostudományi egyetem (Budapest, Szeged, Pécs) azonos nevű tanszékeinek felállításával párhuzamosan került sor. Alakulóban lévő, helyét kereső rész tudomány (Furka professzor Kék füzetében szerint „az egyetemes sebészet hajtása”) képviselőjeként, a tanszék neve utóbb többször is változott, 1953-ban máris Sebészeti Anatómiai és Műtéttani Intézetre. Az 1972-ben felvett Kísérletes Sebészeti Intézet elnevezés a tudományos kutatás jelentőségét hangsúlyozta. Ma is használatos elnevezését 2004-ben kapta. Időközben persze besorolása is ingadozni látszott, mert hol tanszéknek, hol intézetnek nevezték.

A kötet következő részei a vezetők korszakainak megfelelően taglalják az egység történetét. Első két vezetőjét csak a kinevezés vezette Debrecenbe, Nagy Dénes budapesti orvosi állásból, Bornemisza György minisztériumi főelőadói pozícióból került a tanszék élére. Rájuk várt az intézet megszervezése, a szervezett oktatás megindítása. Mivel Nagy Dénest hamar, már 1953-ban Budapestre helyezték, tevékenységének ismertetésére is rövidebb terjedelem jutott, bár az intézet elhelyezése, a munkatársak alkalmazása, az oktatási tevékenység elindítása nagyrészt még rá hárult. Utóda, Bornemisza György 1953–1986 között 33 évig állt az intézet élén. Számos területen kellett folytatnia előde munkáját, így az intézeti struktúra megszilárdításával, a rendelkezésre álló terület bővítésével, a könyvtár gyarapításával, az oktatás szemléltető eszközökkel való színesebbé tételével. Ezekben az évtizedekben kezdtek kiépülni az intézet nemzetközi kapcsolatai is. A kutatási oldal előtérbe helyezése az intézeti névváltoztatással azonban sajnálatos módon együtt járt a tárgy oktatásbeli háttérbe szorulásával, az önálló „sebészeti műtétan” tárgy megszűnésével, illetve integrálásával az általános sebészet tantárgyba.

Létjogosultságának visszaállítása a következő intézetigazgatóra, Furka Istvánra várt, ahogyan több más időszerű probléma is. Nem tudhatjuk, hogy a jelen kötetben ő maga milyen részletességig jutott el igazgatói tevékenységének leírásában, de a szöveget véglegesítő szerzőtárs, a feleség, a férj halála után rátalált annak igazgatói korszakát (legalábbis annak első szakaszát) naplószerűen feldolgozó *Kék füzetre*, aminek azután az egész fejezet kialakításában döntő szerep jutott. Az innen származó idézeteket kötetükben kék betűszín különbözteti meg. De jelen kötetnek fontos forrása az 1996-ban, Furka professzor igazgatói tevékenységének tíz éves évfordulóján *Számadás* címmel nyomtatásban megjelentetett, addigi tevékenységéről a nyilvánosság előtt „számot adó” írása is. Az innen származó idézetekre a bordó betűszín hívja fel a figyelmet.

„*Az akkori vezetés frissítést, új stílust, nagyobb léptékű fejlődést várt tőlem, mellyel magam is egyetértettem*” – fogalmazta meg kinevezésekor az új vezető a vele szemben támasztott elvárásokat. A Leövey András rektornak 1986. augusztus 26-án írt levelében hat pontban foglalta össze célkitűzéseit, amelyek az orvosképzés, a szakorvosképzés, az orvos továbbképzés, a kutató munka fejlesztését, valamint a „nyereség orientált tevékenység területén” terveztek változtatásokat. Az oktatás tekintélyének visszaállításán túl napi gondok is nehezítették a tanszék munkáját, mint például az oktatáshoz használt állatok elhelyezésének (az állatháznak) nehézségei. Megfogalmazta a munkatársak oktatási–kutatási–gazdasági tevékenységével kapcsolatos elvárásokat, amelyek a munka pontosságának megkövetelésén, vagy az információk megfelelő biztosításán (havonta, naponta tartandó rendszeres értekezletek a kérdések sürgősségének megfelelően) keresztül a telefonok használatának rendjéig terjedtek. (A mobiltelefon megjelenését megelőző időszak elburjánó szokásait ismerve, nemcsak a magánbeszélgetéseket kellett eltiltania az intézeti vonalon, de előírta azt is, hogy a titkárnőnek a bejövő hívások kezdeményezőit – akiknek tekefonszámát, és így kilétét a készülék nem mutatta – milyen adatokkal kell fogadni.) Vezetése alatt az intézet nemcsak személyi és területi állományában tudott bővülni (sebészeti varróanyagokból még múzeum értékű Orvostörténeti Gyűjteményt is összeállítottak), nemcsak az orvosképzésben biztosítottak maguknak szilárd helyet (a műtétan önálló tárgyként való visszaállításával, az oktatás gyakorlatokkal való bővítésével, részleteiben egészen a „csomózási gyakorlatok” tartásáig), hanem hazai és nemzetközi konferenciák szervezésével is tudtak maguknak tekintélyt, tudományos rangot kivívni.

Furka professzort vezetőként az intézetben 1972-től – tehát jóval a férj igazgatói tevékenységét megelőző időtől – ott dolgozó felesége, Mikó Irén követte (professzori kinevezést 2005-ben kapott). Kettőjük házastársi kapcsolata a szakmában nem mindenki

előtt volt ismert, külföldi kongresszusi részvételeiken nem egyszer kellett vendéglátóiknak megmagyarázni, hogy miért kérnek közös szobát. Mikó Irén a tevékenységét bemutató részt „bevezető gondolatokkal” kezdi, megmagyarázva, hogy miért ő foglalkozik saját vezetői korszakával, és miért nem hagyta valamely utódra. Bár fő vonalakban mind elméletileg, mind gyakorlatilag az előd által kijelölt útvonalat követte, azon pontosításokat hajtott végre, mint például a munkatársi elvárások területén. Tennivalója persze bőven akadt. Rá hárult egy örömteli, bár súlyos feladat, 2010-ben az intézet átköltöztetése a klinika A telephelyéről a sebészetnek is helyet adó Augusztia telepre. Gyarapodott az elhelyezés, bővült az oktatás, szélesebb lehetőségeket kapott a kutatás, amit a publikációk széles köre, és a szakmai elismerések igazolhattak. Az intézet a nemzetközi kongresszusokon is megőrizte tekintélyét.

A kötet záró része emeritus éveikről tudósít. Hiszen nemcsak tudományos, hanem oktatói tevékenységüket sem adták fel. Kutattak, publikáltak, ahogyan addigi életük során. Furka professzor egészen halálig folytatta egyetemi előadásait. Tudományos és gyakorlati megbízásokat kaptak, mint a professzor a Debreceni Egyetem szokatlan nevű Állatjóléti Bizottságának elnöki megbízását. Eddigi munkájuk elismerését fejezte ki az utód, Németh Norbert professzor is a könyvben idézett levelében.

A közös munkában számos közös élmény és probléma merült fel, szerzőknek lehetőséget nyújtva, hogy esetenként személyes élményeket, tapasztalatokat fűzzenek a szöveghez. Pozitívum volt, hogy tudományos eredményeik folytán viszonylag hamar kaptak arra lehetőséget (útlevelet), hogy külföldi konferenciákra utazzanak, az út anyagi fedezetét azonban sokszor saját zsebből kellett állniok. Kétségtelen, hogy azokban az években, amikor a hétköznapi turista „nyugati” országba csak három évenként kaphatott kiutazási engedélyt és valutaváltási lehetőséget 70, később 100 dollár kiváltásához (amit a feketepiacon vásárolt nyugati pénzzel lehetett kiegészíteni), akkor számukra lehetővé vált a valuta sűrűbb legális kiváltása és a konferenciákon való rendszeres részvétel.

A személyes hangvételű előszókat (több is van), az utószót, valamint több forrást (mint Furka István *Kék füzetét* és *Számadását*) leszámítva szerzők következetesen harmadik személyben szólnak magukról, intézeti tevékenységükről. Ez azonban nem zárja ki azt, hogy a szöveg szinte minden részében ne éreztesék jelenlétüket az intézetben. Túl azon, hogy intézetigazgató tevékenységük bemutatására terjedelmileg a kötet egy-egy harmada jut, nevük a megelőző és a következő részekben is fel-felbukkan. A műtétan tárgy szerepeltetését például Bornemisza professzor igazgatósága idején a szigorlati naplóban Furka István IV. éves hallgató osztályzatának fényképe igazolja (52. lap), sőt egy véletlen még különös „feltételezést” is megenged a szerzőknek, ezúttal nyilván a végső formát kialakító feleség-szerzőtársnak. Mivel a naplóba kétszer is bekerült a jeles osztályzat, ezt kommentálta: „*Talán megérezte Bornemisza György, hogy ebből a hallgatóból egyszer még lesz valaki, talán még igazgató is ebben az intézetben?*” És bár az utódnak, Németh Norbert tanszékvezetőnek írt levelükben elhárították azt, hogy a tanszék történetének időbeli kiteljesítése érdekében az intézmény 2013 utáni eseményeiről is írjanak, ennek ellentmond, hogy kettőjük 2013 utáni – emeritus professzorként eltöltött – tevékenysége – mintegy 25 oldalon – mégiscsak bekerült a kötet záró részébe.

Persze ezekben az életpályákban akadtak konfliktusok, keserűségek, sérelmek is. Furka István a *Kék füzetben* említi nézeteltérését Bornemisza professzorral, amikor utóbbi az állatház áthelyezése részleteiben (amihez neki már semmi köze nem lett volna) „akadékoskodott”, vagy hasonló konfliktusát a tanszéki költözéskor más intézetvezetőkkel. A legkirívóbb sérelemnek persze azt tartotta, amikor 1987-i első professzori pályázatát visszavonatták vele. Bár az állást a minisztérium a hivatalos közlönyben meghirdette, az

(akkor még önálló orvostudományi) egyetem tanácsa Furka István pályázatát nem támogatta, és őt annak visszavonására kényszerítette. A pályázó kihallgatást kért a tudományos rektorhelyettestől, aki az elutasítást a nagydoktori fokozat és az impakt faktor hiányával indokolta. Nemcsak az elutasítás ténye, hanem a rektorhelyettes modora is bántotta Furka docenst. A sokáig rejtve maradt *Kék füzet* bizalmasnak szánt beszámolója szerint „[...] úgy beszélt velem, mint egy kutyával, érveimet meg sem hallgatta, s rohant Amerikába [...] Szörnyű megaláztatásban volt részem.” Nem csoda, ha a jelen kötet az érintett rektorhelyettes nevét elhallgatva csak XY-al jelöli. Az ügy magánbeszélgetésekben még tovább gyűrűzött, többen neki adtak igazat, de volt, akivel „Budapestben ebédrel egybekötött megaláztatást” kellett elszenvednie. Pedig tudományos felkészültségét igazolhatja, hogy akadémiai doktori értekezését már a következő évben be tudta adni és meg is tudta védeni, aminek nyomán 1989-ben megkapta a professzori kinevezést.

A kötet egyik legelső lapján a létrejöttében közreműködők fényképeit találjuk, a két szerzőé alatt négy olyan munkatársét, akik technikailag, a gyakorlatban nyújtottak segítséget (szerkesztő, grafikai szerkesztő, két titkárnő), a legvégén pedig két „lektori” véleményt olvashatunk Sápó Péter professzortól és Kapusz Nándor főtanácsostól. Ezek azonban – a hagyományos lektori véleményekkel ellentétben, amelyeknek a kötet szerzőinek kellene tanácsokat adni esetleges hibáik kijavítására – valójában ajánlások, a kötet érdemeinek hangsúlyozásával. Utóbbi „lektor” vetette papírra Furka professzor tevékenységének talán leglényegretörőbb, de mindenképpen legrövidebb elismerését: „[...] szakmai pályája kezdetén egy jó alapra épülő, de még alakulóban lévő egyetemi intézetet fejlesztett sikerrel nemzetközi elismerést is kivívó intézménnyé.” Ha a lektoroknak voltak is érdemi bíráló megjegyzéseik, ezek a kötetbe nem kerültek bele, és mivel a szerzőknek lehetőségük adódott ezek javításukra, nem is az olvasóra tartoznának.

Recenzens, egy távolabbi tudomány művelőjeként, szakmailag nem tarthatja magát illetékesnek tartalmi észrevételek megfogalmazására. A szakmai távolság ellenére azonban egy dolog – számára meglepő hiányosság – mégis szemet szúrt neki, és ez a kötet szerkezeti-tartalmi aránytalansága, pontosabban egyoldalúsága. Míg a szerzők számtalan szöveges leírást, forrást, fotót szentelnek a tanszék tárgyi, dologi történetének, addig szinte teljesen elhanyagolják a személyi oldalt. Kettőjük mögött szinte eltűnik a tanszék, beosztottjaival, munkatársaival együtt. Mindkettőjük vezetése alatt sor került a tanszéki struktúra átalakítására, de egyszer sem találjuk azt, hogy erre az adott pillanatban milyen személyi állománnyal került sor, egyáltalán hányan és kik is dolgoztak a tanszéken. Az elnyert pályázatok résztvevőinek felsorolásában, a konferencia programok részletes ismertetésében, a tanszék égisze alatt készített többszerzős publikációknak a mindkét professzor munkásságát ismertető részt lezáró bibliográfiájában, vagy akár a felsorolt szakdolgozati és PhD értekezések témavezetői között igen sok névvel találkozunk, de az, hogy közülük kik voltak a változó nevű tanszék munkatársai, nem feltétlenül derül ki. Hiába panaszozza Furka István, hogy a tanszék átvételekor összesen három orvosuk volt (252. lap), ha még az ő nevüket sem sorolja fel. Igaz, a 258. lap megnevez négy „intézeti oktatót,” akik a tanrendben szerepelnek (kettőjük Mikó Irén és Furka István), a tanszéki munkatársakat bemutató 1996-i tablón (388. lap) pedig már 17-en (de mintha közülük csak öten írhatták volna nevük elé a dr. címet), a 2010-i tablón (571. lap) pedig 27-en szerepelnek (ez utóbbin az aláírások dr. jelzése szerint közülük 12-en voltak orvosok), ez aligha pótolhatja annak szöveges bemutatását, hogy mikor és kikkel gyarapodott a létszám. A tanszéki életet (előadások, konferenciák, kísérletek vagy gyakorlatok életképei) bemutató fotókon sokan szerepelnek névvel, vagy anélkül, de mindenképpen nélkülözve a feltüntetett személyeknek a tanszékhez fűződő esetleges kapcsolódásukat. Talán kicsit ironikusan hangzik, de

tanszékvezető utóduk, Németh Norbert, akinek a neve ugyan korábban is többször feltűnik a pályázati, publikációs vagy témavezetői listákon, önálló ismertetést egyetlen alkalommal kap, akkor sem tudományos munkája folytán, hanem 2013 előtti zeneszerzői sikereinek egyetlen lapra szorító bemutatójával (560.). (Igaz, szerzők a tanszék történetét 2013-al lezárták tekintették.)

Recenziómat azzal kezdtem, hogy a könyvnek van néhány olyan részlete, amelynél – ha felütjük –, csak nehezen tudunk továbblapozni. Megnehezítik ezt a képek, a források, kordokumentumok fotói. Ugyanezek a képek azonban túlsúlyosabbá is tették a kötetet, hiszen szerepelnek közöttük olyan források facsimile képei, amelyek lényegét elég lett volna a szövegben megmagyarázni. Mert például, bár sok érdekes szándékot tartalmaz a tanszékvezetéssel megbízott Furka Istvánnak Leövey András rektorhoz 1986. augusztus 25-én írt – említett – kilenc gépelt oldalas levele, ennek teljes facsimile közlése alaposan megtöri az előadás folyamatát. Azt meg egyenesen furcsállhatjuk, hogy szerzők a Magyar Sebész Társaság Kísérletes Szakosztálya szervezése (1967) gépelt dokumentumai facsimiléinek (benne a jelentkezők két, 62 és 94 nevet tartalmazó névsorával) nyolc oldalt szenteltek, még akkor is, ha Furka István első tudományos ülésük egyik főszervezője volt. Az ország minden részéből jelentkezők névsorai nyilván sokakban idéznek fel emlékeket, de a tanszékhez közvetlen közük aligha van. De lehet zavaró az egy lapra szorított, ennek megfelelően alaposan lekicsinyített képek aláírásának hiánya vagy olvashatatlansága is. A 462. lapon a rezidensi törzsképzési program előadói és a szakai termékek bemutatóinak képei szerepelnek (éppen 40 kép), a személyek kilétére utaló bármiféle aláírás nélkül. A 384. és 385. lapra 14 és 13 fénykép szorul intézeti események címszó alatt, de ugyancsak részletesebb aláírások nélkül. A kevesebb kép minden bizonnyal több lett volna. Úgy tűnik, szerzők nem tudtak ellenállni a kísértésnek, hogy szinte minden rendelkezésére álló képet közöljenek.

A nagy gonddal összeállított, alapos munkát tartalmazó kötet persze nem érdemli meg, hogy negatív ítélettel zárjuk. Furka professzor az Előszóban azt írta: „Ha valaki avatottan meg tudja írni a Debreceni Egyetem Tájánatómiai és Műtéttani Intézet – Sebészeti Anatómiai és Műtéttani Intézet – Kísérletes Sebészeti Intézet – majd újabb nevén a Debreceni Egyetem Általános Orvostudományi Kar Sebészeti Műtéttani Tanszék történetét, összefüggésben országosan is, az maga e könyv szerzője.”

A megállapítás alapvető igazsága mellett azonban Furka professornak volt egy – sajnálatos – tévedése. Aligha számított arra, hogy ennek a nagy ívű munkának a befejezését nem éri meg, s az majd a – nemcsak a professzorságban, hanem az életben is – hű társra hárul, aki ezen a téren (a kötet végső formába öntésben is) kitartó követőnek bizonyult.